

CUMHURİYET ÖNCESİNE GENEL BİR BAKIŞ VE ATATÜRK İNKILÂBINDA YÖNTEM

CİHAT AKÇAKAYALIOĞLU

Tarihteki Türk devletleri, yaşamları boyunca çeşitli alanlarda (toplumsal, iktisadî, siyasî, askerî ve benzeri) pek çok aşama ve evreler geçirmişlerdir. Bunlar, iyi bilinen yönlerdir.

Çeşitli konuşma ve yazılarımda değindiğim önemli bir husus vardır. Türk devletlerinin en büyüklerinden ve uzun ömürlü olanlarından Osmanlı Devleti'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü!.. Devrini tamamlamış oluşu...

Bu gerçeği ilk görenlerden biri; daha önemlisi, ilk söyleyen tek adam Mustafa Kemal'dir. Bu gidişi, bu görüş ve anlayışı ona ginceye kadar, kimsenin ifade etmediğini iddia etmek, sanırım ki yanılığ olmayacaktır...

Büyük bir devletin çöküşü ve tarihe gömülüğü, elbette "toplumsal, siyasî, iktisadî, askerî ve manevî öğeler" başta olmak üzere, türlü etken ve etmenlerle gelişmiş, oluşmuştur. Bunlara asıl konumuzu ilgilendirecek kadar değineceğim. Diğer taraftan, Atatürk inkılâbında uygulanan yöntem ve bu dönemdeki bazı koşullar üzerinde duracağım. İnkılâp gibi toplumsal olay ve olgular, büyük ölçüdeki nedenlere ve koşullara dayanır. Kısaca, bunlardan da söz edeceğim.

Osmanlı Devleti'ni, hattâ imparatorluğu kurtarmayı düşleyenlerin çoğu, kesindir ki, iyi niyetle fakat ne yazık ki yeterince isabetli olmayan tedbirler ve hareketlerle ıslahat çabalarına girişmişlerdi. Yaklaşık olarak 1621'den 1920'ye kadar devam eden bu uzun sürece İslahat çağı adını vermek ve şu dönemlere ayırmak herhalde gerçeğe uygun olacaktır.

<i>İlk İslahat Dönemi</i>	(1621-1839)
<i>Tanzimat Dönemi</i>	(1839-1876)
<i>Meşrutiyet Dönemi</i>	(1876-1920)

Bu bölümlemeye, hele kullandığım terimlere itiraz edenler bulunabilir. Ancak, gerçek gözönünde tutulur ve konumuz hatırdan çıkarılmazsa, bana hak verileceğini ummaktayım.

Evet, Atatürk'ten önceki çağlar ve dönemler, ıslahat girişimleri ve hareketleri ile doludur. Söz yerindeyse, hepsi gelip geçici tedbirler ve hareketler olmuş, bazan ulusal gerçeklerin, bazan da dış baskıların etkisiyle birtakım teşebbüslerde bulunulmuştur.

Bir önemli noktayı vurgulamak isterim: Islahat çağı asla küçüm-senemez, Türk ulusal hayatında, ulusal tarihimizde özel bir yer tutmaktadır. Şu kadar ki, Türk gerçeği, tarihin akışı, bu çağ döneminde doğru olarak görülüp değerlendirilememiş; Türklüğü kurtarma ve yüceltmenin, ancak yeni bir devlet kurmakla sağlanacağı anlaşılmamış ve düşünülmemiştir. Adı geçen çağ, bazı izler bırakmış, ne var ki, geleceklere yaygın yeterli bir temel oluşturamamıştır.

Nitekim, Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu'nu, Osmanlı Devleti'ni tarihe gömerken, Islahat çağını canlandıran satırlar, sayfalar kitaplarla birlikte raflara, depolara kaldırılmıştır. Bu sözlerim bir kınama veya küçümseme anlamına gelmemektedir. Şerefli tarihimiz içindeki şerefli yerine karşın, devletin nasıl bir akıbete mahkûm olduğunun anlatımından başka bir şey değildir. Bir noktayı da belirtmeliyim: Belki denebilir ki, daha köklü değişim ve gelişmelere zaman ve koşullar elverişli değildi. Buna da, belki diyelim, ama, Atatürk'e kadar bu gerçeği dile getiren, Türklüğü kurtarmak için yeni bir devlet kurulması gereğini gören var mıydı?

Mustafa Kemal, bir ölçüde okul sıralarında, daha çok kurmay subay olarak ordu saflarına katılışından itibaren, cumhuriyet ve millî devlet hakkındaki düşüncelerini, bu kutsal hayali yanında, kendisi için hazırlanan sehpayı da düşleyerek ortaya koymaktan çekinmemiştir.

Ona göre, gelecekte yapacağı inkılâbın esası şahıs devleti yerine halk devleti kurmaktan başka bir şey değildi. Türdeş öğelere dayanmayan eski devlet yerine, türdeş ve doğal olarak millî bir devlet kurulmalıydı.

Bu hareketin öğretisini medeniyetçilik ve mülkiyetçilik teşkil edecekti.¹

¹ Peyami Safa, Türk İnkılâbına Bakışlar, 1938, s. 96-101.

Teokrasi ve Otokrasi :

Osmanlı Devleti teokratik ve otokratik bir yapıya sahipti. Devlet, din kurallarına göre ülkeyi yöneten padişahların, iktidarların elindeydi. Halk, ümmet-kul ve köle durumundan kurtulamamış; ancak, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde ufak tefek bazı haklar kazanmıştı.

Padişah kulu olan halk, bir bakıma vatandaş olmaya ve öyle görülmeye, Meşrutiyetle birlikte başlamıştı. Sayın Profesör Tunaya'nın şu ifadesi, Meşrutiyet için iyi bir değerlendirme teşkil etmektedir:

"Meşrutiyet her şeyden önce Türk toplumuna vatandaş tipini armağan etmiştir. Tebaai Şahane'nin vatandaşlığa yükselişi, tarihimizde anılan büyük askerî zaferler kadar önemlidir."²

Şu kadar ki, bu da, çağın ilke ve gereklerine uygun bir şekil almış değildi. Geleneksel toplum ve onun felsefesi, değil amaca erişmeye, yaklaşılmaya bile olanak vermiyordu.

Çöküşe Doğru :

Yukarıda Osmanlı Devleti'ni çöküşe götüren sebeplere kısaca değindim. Diğer bazı olaylara da göz atmak yerinde olacaktır sanırım.

Bilindiği üzere, 1683'de İkinci Viyana Seferi dönüşünden ve 26 Ocak 1699 tarihli Karlofça Antlaşması'ndan sonra, orta Avrupa'da Osmanlı egemenliği gerilemeye başlamıştı.

Sayın Tevfik Bıyıklıoğlu'nun bir eserinde: 18. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na karşı mücadelede, Venedik Cumhuriyeti'nin yerine Avusturya ile işbirliği kuran Rusya, Kırım'ın ilhakını sağlamak amacıyla Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan önce onun bağımsızlığını sağlamış ve ilerisi için de önemli faydalar elde etmişti. Buna göre padişah, Hristiyanların dinsel haklarını ve kiliseleri koruyacağına ve Rus elçilerine, gerek bu kiliseleri, gerekse onların adamlarını, işçilerini korumak ve haklarında düşünce bildirmek yetkisini tanıyacağına söz veriyordu. Böylece Rusya, Hristiyan Osmanlı uyrukları ve Basarabya, Tuna illeri lehine konuşma hakkını da almış bulunuyordu.

Karlofça Antlaşması ile açılan müdahale gediği, alabildiğine büyüyecekti. Rusya ve Avusturya'nın Grek Projesi dedikleri (1732),

² Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük, 1964, s. 18-19.

Osmanlı Devleti'nin Avrupa topraklarını paylaşma tasarılarını uygulamak için birlikte açtıkları savaşlarda (1787), Fransız İhtilâli (1789) ve II. Katerina'nın ölümü (1796) dolayısıyla istediklerini yapamamışlardı.”³

Bundan sonra, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasını önlemeyi amaçlayan tedbirlere başvuruldu. Ne var ki, düşmanlar da boş durmuyorlardı.

Osmanlı İmparatorluğu kurulurken savaşlar, istilâlar yapılmıştı. Devlet türdeş değildi. Karşı hareketlerin olması mukadderdi. Nitekim, Avrupa devletleri, İmparatorluğu yıkmak, Türkleri Avrupa'dan atmak için siyasî, askerî pek çok çabalar gösteriyorlardı. Bu arada yapılan son antlaşma ve anlaşmaların bazıları şunlardır:⁴

1 — İstanbul ve Boğazları Rusya'ya bırakan 4 Mart-10 Nisan 1915 İngiliz -Fransız- Rus Antlaşması.

2 — İtalya'ya Anadolu'da pay veren İngiliz-Fransız-İtalyan Antlaşması.

3 — Güneydoğu Anadolu ile Irak, Suriye, ve diğer Arap ülkeleri hakkındaki Sykes-Picot Antlaşması.

4 — Bazı devletlere Sivas-Kayseri-Mersin çizisi doğusundaki bölgenin verilmesini karara bağlayan İngiliz-Rus-Fransız Petersburg Antlaşması.

5 — İlk sözleşmeyi geliştiren 9-16 Mayıs 1919 Sykes-Picot Antlaşması.

6 — İtalya-İngiltere-Fransa arasında yapılan ve İtalya'ya Anadolu'da bazı bölgeleri bağışlayan Jean-de Maorienne (19-21 Nisan 1917) Sözleşmesi..

Ve nihayet, Mondros Ateşkes Antlaşması ve Sevr Antlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması gerçekleşecektir.

19 Mayıs 1919-1938 Dönemi :

Bu bölümde, ülkenin genel durumuna ve mevcut koşullardan bazılarına ana hatlarıyla değinerek, Atatürk İnkılâbı'nın oluşmasını

³ Em. Kur. Alb. Tefik Biyıkhoğlu, Mondros Mütarekesi, Gnkur. Hrp. T. Bşk.lığı yayını, 1962, s. 3.

⁴ a.g.e., s. 8.

daki ve uygulama yöntemindeki esasları yeterince ortaya çıkarmaya çalışacağım.

Büyük Söylev'in, inkılâp tarihimiz bakımından en önemli bölümleri, kongreleri anlatan kısımlardan önceki konulardır (Söylev'in ilk bölümü). Bunlar: "Askerî, siyasî, örgütsel bilgileri ve çeşitli kuruluşları, kişilerin amaçlarını, siyasetlerini belirtmektedir. O tabloyu iyi öğrenip, değerlendirmeden Millî Mücadele'yi anlamak olanaksızdır."⁵ Bu hususu anımsattıktan sonra, şimdiki konumuza dayanak olacak yönlere geçiyorum:

Nüfus: Kurtuluş Savaşı'nın başından sonuna kadar Türkiye'nin nüfusunu doğru olarak saptamak mümkün değildir. Bir eserde yaklaşık şu bilgiler görülmektedir:⁶

1914 yılında, Osmanlı Devleti'nin elinde kalan topraklardaki nüfus, gerçekten devlete bağlı insan sayısı olarak 13.400.000 kadardı.

Öte yandan, düşman işgali altındaki halkın miktarı düşünülünce 9.500.000 kişi kalmaktadır.

Özellikle, Sakarya Muharebeleri sırasındaki nüfus, belki bundan da azdı. Afyonkarahisar-Dumlupınar Meydan Muharebesi dahil olmak üzere, savaştan ordu ancak bu kaynaktan yararlanmıştı (26-30 Ağustos 1922).

İktisadî Durum :

Bu başlık altında maliye, ulaştırma, sanayi gibi konuları özetlemek olanağı vardır.

Bazı eserlerden paragraflar aktarmak yararlı olacaktır sanırım. Maliye Bakanlığı yayınlarından birinde: "19 Mayıs 1919 Türkiye'sinin malî kaynaklarını ayrıntılı olarak incelemeye başlamadan önce, malî kaynakları etkileyen hususlara ve malî duruma, ana hatlarıyla değinmeyi yararlı bulmaktayız.

Osmanlı İmparatorluğu malî zorluklar nedeniyle zaman zaman kağıt para çıkarmıştı. En son temmuz 1915'te de çıkarılan kâğıt paraların karşılıklı olması kabul edilmiş, üzerlerine ne zaman teda-

⁵ Nutuk, Kültür Bakanlığının Cumhuriyetin XV. Yıldönümü Armağanı, 1938, s. 1-33.

⁶ İstiklâl Harbinde İdarî Faaliyetler, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı yayınlarından, 1975, s. 146-147.

vülden kaldırılacağı ve altın ile ödeneceği bildirilmişti. Ancak, çıkarılan kâğıt paralar, Birinci Dünya Savaşı yıllarının enflasyonist baskısı ve savaş uzadıkça ekonomideki mal darlığının daha da artması sonucu doğan aşırı fiyat artışları karşısında hızla değer kaybetmeye başlamıştı.

19 Mayıs 1919 günü kâğıt para aynı şekilde değer düşüklüğünü koruyordu.” denilmektedir.⁷

Şu ifadeler de ilginçtir: “1919 yılının malî koşulları, bir bakıma Kurtuluş Savaşı’nın malî koşullarını ortaya koymaktadır. Zira, 1919 yılı mayısında uygulanan vergiler, bazı değişikliklerle bütün Kurtuluş Savaşı boyunca uygulanacak; devlet gelirlerinin önemli bir bölümünü ellerinde tutan Düyunu Umumiye ve Tütün Rejisi idareleri bir sorun olarak, mücadeleçilerin düşüncelerinde yer almaktadır.”

İyi bilinir ki, bu uygulama Osmanlı Devleti’ne egemen olan iktidara aittir. Millî Mücadeleciler, bu cılız olanaklardan bile yararlanmakta çok zorluk çekmiş, ellerinde bulundurabildikleri bölgelerde bir şeyler sağlamaya çalışmışlardır.

Mustafa Kemal Paşa, 9. Ordu Müfettişi olarak karargâhıyla birlikte yola çıktığı zaman, devletin verdiği ödenek kısa zamanda tükenmiş, Amasya’dan Erzurum’a gidiş, Mustafa Kemal Paşa’nın bütün askerlik hayatı boyunca biriktirdiği 800 liranın harcanması ile karşılanmıştı.⁸

Erzurum ve Sivas Kongrelerinin oluşturduğu Heyeti Temsiliye’nin giderleri, “Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri” tarafından karşılanacaktı. Bu iş, zor uygulanıyordu. Kişisel bağışların bile kabulüne ihtiyaç duyulmuştu.

Kuvayı Milliye adı verilen savaşçı halk kuruluşları da parasızlıktan, yoksulluktan çok sıkıntı çekiyorlardı.

Bu konuda, yararlandığımız eserin 188. sayfasında şu satırlar görülmektedir: Kuvayı Milliye’nin ilk günlerinde göze çarpan millî aksaklıklar yalnızca gelir sağlamasına özgülü değildir. Giderlerin yapılmasında da aksaklıklar vardır. Bir kere, her Kuvayı Milliye

⁷ Alptekin Müderrisoğlu, Kurtuluş Savaşının Malî Kaynakları, Maliye Bakanlığı yayını, 1974, s. 92-94.

⁸ a.g.e., s. 163.

birliğinin ne kadar harcama yapacağı, gelir sağlanmasında olduğu gibi birlik komutanlarının, Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak kuruluşlarının takdirine bağlıdır. Birliklerin bir bütçesi, bir harcama düzeni yoktur. Elde ne kadar para varsa harcanmakta, kalmayınca yeniden para bağıışı için halka başvurulmakta veya ihtiyaç duyulan mal ve maddeler, mal bağıışı olarak istenmektedir.”

Adı geçen eserden birkaç aktarma daha yaptıktan sonra, malî konular hakkında yeterli bilgi sunmuş olacağımı sanıyorum:

“Büyük Millet Meclisi, Ankara’da Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin kulüp binası olan bir yapıda çalışmaya başlamıştı.

Bu zamanlarda, Anadolu tam bir ekonomik çöküntünün içindeydi. Cephelerdeki düşman kadar, yokluğun da yenilmesi gerekiyordu. Meclis türlü yokluklara göğüs gererek çalışmak zorundaydı. Ankara’nın küçük ve harap, büyük merkezlerinden uzak ve bataklıklarla çevrili oluşu, yabancıların Millî Mücadeleyi küçümsemelerine yol açıyordu.

Büyük Millet Meclisi’nin açılmasıyla Ankara’ya bir göç başlamıştı. Altıları ahır ve kahvehane olan, üst katlarında odalar bulunan hanlar dolunca yeni gelenler barınacak yer bulamamışlardı.” Bu hal, iktisadî o arada millî ve sosyal yoksulluğun sonucundan başka bir şey değildi.

23 Nisan 1920’de kurulup, çalışmaya başlayan T.B.M. Meclisi, büyük zorluk ve sıkıntılara karşın, kaynaklar bulmaya, bütçeler düzenlemeye koyuldu. Anadolu’nun malî kaynaklarına, Büyük Millet Meclisi’nin açılışından önce ve İstanbul’un işgali üzerine, Millî Mücadeleciler el koymuşlardı. Heyeti Temsiliye adına Mustafa Kemal imzasıyla bütün kolordulara ve illere yollanan genelge ile Osmanlı bankaları, Düyunu Umumiye ve Reji İdarelerinin İstanbul’a para ve mal göndermeleri önlenmişti. Anadolu gelirinin yarısından çoğunu Düyunu Umumiye idaresi topluyordu ve yaygın bir örgüt kurmuştu. Bu gelirlerin doğrudan doğruya meclis hükümetince toplanması olanaksızdı. Yeni vergi daireleri kurmak ve personel yetiştirmek uzun zaman istiyordu.⁹

⁹ Daha geniş bilgi için, 253-263 sayfalar başta olmak üzere, a.g.e. 163-280. sayfalara bakınız.

Bu koşullar altında ülkenin, o arada silahlı kuvvetlerin savaş güçlerini sağlamak ve sürdürmek çok zordu. Politik ve diplomatik çabalarla başka ülkelerden para ile silah ve diğer gereçler bulmak gerekiyordu.

Mustafa Kemal Paşa, 26 Nisan 1920'de Sovyet Rusya'dan silah ve para istemişti.¹⁰ Gerek bu yoldan, gerekse sonraları Fransa ve İtalya gibi devletlerden, koşulların elverdiği biçim ve sayıda çeşitli yardım gelmesi amacıyla sonuna kadar girişimlerde bulunuldu ve bazı olumlu sonuçlar alındı. Bunlar, "taşınma su ile değirmen döndürmek" gibi hareketlerdir. Ne çare ki, yapılacak başka bir şey de yoktu.

Tarım, ulaştırma ve benzeri alanlarda da yokluk ve yoksulluk egemendi. Örneğin, Mustafa Kemal Paşa'nın 13 Aralık 1921'de Bayındırlık Bakanlığı'na gönderdiği yazıda: "Mösyö Franclin Bouillon ile yaptığımız görüşmede, 200 adet vagon verilmesini istedik. Konya'dan ileriye gönderilmek üzere günde vagon başına 250 kuruş ücret verilmesi kararlaştırıldığı, bununla birlikte bu miktarın çoğalmasında için, dönüşünde gereken girişimlerde bulunup, sonucunu bildireceğini söyledi" denilmekte ve ray, kömür gibi diğer ihtiyaçlardan da söz edilmektedir.¹¹

Bütün Kurtuluş Savaşı boyunca, demiryollarında kömür darlığı çekilmiş, lokomotifleri işletmek için odun kullanılmışsa da, bunun sağlanıp, gerekli yerlere ulaştırılması da bir sorun olmuştu.

Silâh, Cephane ve Diğer Savaş Gereçleri:

Mondros Ateşkes Anlaşması gereğince ordu dağıtılmış, küçük bir kadro halinde kalan az sayıdaki kolordu ve tümenlere ihtiyacın çok altında silah, cephaneye, araç ve gereç bırakılmıştı. Aslında, Birinci Dünya Savaşı bu gibi maddelerin âdeta kökünü kurutmuştu. Elde kalanlar türdeş değildi. Ârızalı ve bakımsızdı. Örneğin birliklerde çeşitli fabrikaların türlü silahları ve cephanesi bulunuyordu. Bu, bir ordu, hele savaş halindeki ordu için çok kötü bir durumdu. Birlik ve beraberliğin sağlanması, ikmallerin yapılması akla gelmez zorluklar çıkmaktaydı.

Halk, uzun savaş yıllarında yorgun, yoksul ve yilgin düştüğü için insan ikmali, seferberlik ilânı gibi önemli iş ve hareketler gerek-

¹⁰ Harp Tarihi Başkanlığı, İdarî Faaliyetler, s. 166.

¹¹ İstiklâl Harbinde İdarî Faaliyetler, Harp Tarihi Başkanlığı yay., 1975, s. 203.

sinme ölçüsünde yapılamıyordu. Özellikle, seferberlik ilânından bir süre kaçınılmıştı.

Diğer Koşullar :

Deniz ve kara ulaştırması, iktisadî, askerî istekleri ve halkın ihtiyaçlarını karşılamaktan çok uzaktı. Anadolu haritasına bakıldığı zaman, genel olarak doğal coğrafi yapılardan başka varlık âdeta görünmüyordu. Yol, fabrika, teknik eleman, bilim adamı; işlenmiş, işlenmemiş sınaî maddeler yok denecek kadar azdı.

Türkiye'nin iç ve dış siyasî durumu, umutsuzluğa düşecek ölçüde kritikti. Bu husus, değinmeye, açıklayıp, hatırlatmaya gerek olmayacak derecede ağırdır ve yankıları zamanımıza kadar gelmiştir.

Bunu daha iyi belirtebilmek amacıyla şöyle diyeceğim: Cumhuriyetle birlikte Atatürk düzeni içinde her alanda kalkınmaya, uygar ülkelerin düzeyine ulaşmaya çalışıldığı halde "Haklar, özgürlükler gibi toplumsal ve psikolojik konulardan tutun da, bayındırlık işlerinde, iktisadî ve o arada malî sınaî, tarımsal alanlarla benzeri diğer konularda; eğitim ve sağlık işleriyle, onların sorunlarında" hâlâ hedefe erişmiş değiliz. Demek ki sıfırdan başlamış, elli yılda ancak buraya gelebilmişiz. Türkiye Cumhuriyeti maziden yeterli bir miras devralsaydı, durum böyle olmayacaktı.

Bütün bu eleştirici sözlerden sonra, Türk ulusunun atalarına olan bir minnetini ve şükranını belirtmeliyiz. Noksanlarına, bazı kusur ve yanlışlarına karşın, aziz atalarımız, kan ve canları pahasına elde ettikleri bu yüce yurdu bugünün Türklerine armağan ve emanet ettiler. Birinci Dünya Savaşı'nda uçurumun kenarına getirilmiş olması hariç tutulursa, önceki dönemlerde, düşmanların imha edici türlü saldırıları karşısında Osmanlı Devleti halkını korumak için çabaladılar, kanlarını döktüler.

Elbette, Türk milleti onlara şükran borçlu ve minnet doludur.

Bu borcu ödemek, onların kutsal kanları ile sulanmış bu toprakları, kendi torunlarından oluşan Türk ulusunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmakla mümkün olacaktır.

Atatürk inkılâbının amacı da, işte budur!

Önemli Etken ve Etmeler :

Atatürk inkılâbının oluşma ve gelişmesinde en önemli etken ve etmen Kurtuluş Savaşı'dır. Bu mücadele, inkılâbın ilk evresidir.

Özellikle ihtilâl evresidir. Atatürk ve dava arkadaşlarının önderliğinde, Türk milleti, zamanın iktidarına karşı bir ihtilâl ve savaş; saldırgan düşmanlara karşı da çetin bir savaş yapmıştır.

Kurtuluş Savaşı, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in kutsal topraklarına Yunanlıların ayak basmasıyla; Atatürk inkılâbı ise, 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal'in Anadolu topraklarına, Samsun'a çıkmasıyla başlar.

15 Mayıs 1919'da başlayıp 24 Temmuz 1923'de Lozan Barış Antlaşması ile sona eren bu dönemde, koşullar yukarıda açıkladığımız durumdan daha iyi değildi. Sadece, milletin maneviyatı çok yükselmiş, eski düşmanların bir kısmı dostluk elini uzatmak ihtiyacını duymuşlardı. Doğaldır ki, bu oluşum büyük yararlaraya yol açıyordu.

Başta Atatürk olmak üzere, Cumhuriyet hükûmetinin sorumluları iktisadî, malî, toplumsal, askerî ve benzeri sorunları çözmek amacıyla türlü önlemler alıyor, sürekli ve akılcı çabalar gösteriyorlardı.

Ne var ki, süregelen yokluk ve yoksulluk, istenen, özlenen sonuçları almayı zorlaştırıyordu.

Ülkenin en önemli sorunu, kalkınmayı sağlayacak kadronun bulunması, ortamın hazırlanmasıydı. O bakımdan şu noktaları belirtmek isterim:

“1 — Türkiye’de iktisadî, sınaî gelişmeyi sağlayacak, özel teşebbüs adamları örgütleri, hattâ birazcık olsun sermaye ve bu yoldaki alışkanlık ve gelenekler yok denecek haldeydi.

Toplum, çağdaş düzeyin çok altında bir anlayış ve yaşayıştan kendini kurtaramıyordu. Her çeşit ulaşım ve haberleşme olanaklarının kıtlığı, eğitim kurumlarının az ve yetersiz oluşu, gelişme ve geliştirmeye öncülük edecek örgütlerden yoksunluk, Türk insanının ve toplumunun yeni bir hayat ve dünya görüşüne bir an önce erişmesini olanaksızlaştırıyordu.

2 — Kapitülasyonlar, yabancılara verilen kabotaj hakkı, adli ayrıcalıklar gibi hususlar Atatürk ve arkadaşlarını duraksar ve kuşku davranmaya yöneltiyordu. Bunlar Millî Mücadele sırasında millî önderler tarafından fiilen kaldırılmış, Lozan’da uluslararası hukukî bir sonuca, antlaşmaya bağlanmıştı. Bununla birlikte, yabancı devletler ve uzmanlarla işbirliği yapılması düşünüldüğü zaman, bu korkulu rüyalar yeniden canlanıyordu. Aslında, büyük çıkarlar olmadan, onlar da Türkiye’ye yardıma yanaşmıyorlardı.

Başta Amerika olmak üzere, bütün dünya kendi kabuğuna çekilmiş, gibiydi. Uluslararası kültürel, iktisadî ve askerî dayanışma-yardım denebilecek bir konu veya kuruluşlar yoktu. Ancak savaş zamanları anlaşma ya da bağlaşımlar yapıyor, savaş içinde yardımlaşmalar oluyordu.

Otomobil, traktör gibi teknik araçların belirtilmesiyle örneklemek istediğim çağdaş olanakları, Türkiye’de aramak, bulmak ne dereceye kadar mümkündü? Belge ile saptanmıştır ki, başkomutan ve cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’in makam otomobiline lâstik ve benzin bulunmasındaki zorluk uzun zaman sürmüştü. Orduya motorlu araç ve şoför sağlamak için büyük çabalar gerekiyor, sonunda isteğin ellide biri karşılanamıyordu.

Çeşitli görevleri yapacak sıradan elemanları, bilimsel ve teknik alanlarda görevlendirilecek uzmanları yetiştirmek önemli bir sorun halindeydi. Hele, yetiştirici kuruluş ve insanlar, yeterince bulunabiliyor muydu?

Cumhuriyetin onuncu yılına ve Atatürk’ün ölümüne kadar bütün bu ihtiyaçların karşılanması, sorunların çözümlenmesi için yeni tür bir savaş gerekmiş, yine de ve ne yazık ki, Atatürk’ün Türk milletinin özlediği hedeflere, amaçlara ulaşabilmek olanağı bulunmamıştı.

Atatürk, fikrî felsefî düşünce ve ilkeleri ortaya koymuş, onları uygulayarak, Türkiye’yi, kalkınma ve çağdaşlaşma yoluna sokmuş, bu hareketin devamını sağlamıştı. Asıl amaca ulaşmak için uzun zamana ihtiyaç vardı. Durmadan yapılacak bir ilerleme, artık gelecek kuşakların ödevi oluyordu.

Nitekim, Mustafa Kemal, 1923’te şöyle demişti:

“Henüz kurtulmuş değiliz. Atılan adımlar, bundan sonra atılması gereken adımların başlangıcıdır. İnsan başlangıçta iken sonuca ulaştığını iddia ederse, kendini dünyanın en derin gafleti içinde görür.”¹² Ve daha sonra O cumhuriyeti gençlere emanet etmiş, “Cumhuriyeti biz kurduk, onu yaşatacak ve yükseltecek sizlersiniz” demişti.

¹² Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, c. II, 1959, s. 80.

İnkılâpta Yöntem :

İnkılâp yönteminin ana niteliği, halkın maddî ve manevî dileklerinin, mutluluğunun güvenceli olarak sağlanmasında etmen olmaktır.

Atatürk bir gerçekçiydi. Türk gerçeğini ve Kurtuluş Savaşı gerçeğini çok iyi biliyor, çok doğru değerlendirmiş bulunuyordu. Bu gerçeğin görünümünü ana hatlarıyla ilk bölümlerde çizmiş, açıklamış bulunuyorum. İşte, büyük önder, inkılâbı zemin üzerinde yapacak, o gerçeklere uygun yöntemler kullanacaktır.

İlk olarak, Atatürk'ün şu görüşüne yer vereceğim: "Çok kısa bir zamanda hızlı ve yoğun denilecek kadar siyasî, idarî, toplumsal inkılâplar yaptık. Bu yaptıklarımızın hızından ve yoğunluğundan ancak memnuntukla ve mutlulukla söz edilebilir. Çünkü böyle olmasaydı kurtuluş ihtimali tehlikeye düşebilirdi."¹³

Burada, kurtuluş sözcüğü ile, onun anlatmak istediği, yalnız düşmanlardan değil, Türk milletini geri bıraktıran bütün öğelerden, çeşitli etmen ve etkenlerden kurtulmaktır. Diğer uluslarla sürecek olan savaş dışı mücadelede de, hızla silkinme ve kalkınma, bizim adımıza etkili bir eylemler dizisi olacaktır.

O halde, inkılâbın yönetsel ilkelerinin başında, olanak ölçüsünde hızlı ve yoğun atılım ilkesi gelmektedir. Sonradan, asrı yıla sığdırdık sloganı da buradan çıkmıştır ve gerçeğin anlatımıdır.

Atatürk'ün şu ifadesi çok ilginçtir: "Hiçbir inkılâp, gerçeği görenler dışında, çoğunluğun oyuna başvurarak yapılamaz."

Atatürk'ün şu görüşü de yöntemde etkili olmuştur: "Yüzyıllardan beri düşmanlarımız, Avrupa kavimleri arasında Türklere karşı kin ve düşmanlık fikirleri aşlamışlardır. Batı fikirlerine yerleşmiş olan bu fikirler, özel bir anlayış yaratmışlardır. Bu zihniyet hâlâ vardır. Avrupa'da hâlâ Türkün her türlü gelişmeye, ilerlemeye düşman bir adam olduğu sanılmaktadır. Bu büyük bir yanlıdır."¹⁴

Bu görüşün de, hızlı ve yoğun atılım ilkesinde bir etmen olduğu kabul edilebilir. Mustafa Kemal hem millî gururu dolayısıyla, hem de uygar dünya ile bir an önce verimli ilişkiler kurmak düşüncesiyle, bu harekete önem veriyordu.

¹³ Atatürk Diyor ki, Varlık Yayınevi, II. baskı - 1954, s. 60 (Anadolu A. 27.8.1925).

¹⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, c. III, II. baskı - 1961, s. 64

O, kullandığı yöntemin ilhamını tarihten almıştı. Felsefî kurumlar arasından en çok benimsediği tarihçi ekol (okul) ve tarihçi metottu.

1 Kasım 1937'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin toplantısını açarken yaptığı uzun ve ilginç konuşmada : "Bizim yolumuzu çizen, içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk milleti ve bir de milletler tarihinin binbir facia ve ızdırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız sonuçlardır" diyerek, hem gerçekçiliğini, hem de tarihçi metota bağlılığını göstermişti.

Aynı konuşmada, Halk Partisi'nin programına değindikten sonra şöyle demişti:

"Bu prensipleri gökten indiği sanılan kitapların dogmalarıyla asla bir tutmamalıdır. Biz, ilhamlarımızı gökten ve gaipten değil, doğrudan doğruya hayattan almış bulunuyoruz."¹⁵

Evet, Atatürk, her dersi, her ilke ve yöntemi hayattan çıkarmıştır. Burada, Göte (Goethe)'nin Faust'taki şu sözlerini hatırlamalıyız:

"Her kış, solgun ve soğuktur: hayatın altın yapılı ağacı ise, usareli ve feyizlidir."¹⁶

Yine 1 Kasım 1937 konuşmasında, büyük dâvâmız, en uygar ve en refahlı millet olarak varlığımızı yükseltmektir, dedikten sonra; "Bu yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde de temelli bir inkılâp yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik ülküsüdür. Bu ülküyü en kısa bir zamanda başarmak için fikir ve hareketi birlikte yürütmek zorundayız" şeklindeki sözleriyle, inkılâp yönteminin öğelerinden biri olan fikir ve hareketi birlikte yürütmekle, aynı zamanda kurumlarda ve düşüncelerde inkılâp ilkesini ortaya koymuştur. Ayrıca, "Bu girişim, ancak türlü bir planla ve en akıllı biçimde çalışmakla mümkün olabilir" ifadesinde de görüldüğü gibi, yöneme başka öğeler de katılmış oluyor demektir: Plan ve Akılcılık.¹⁷

Takdir buyrulur ki, yöntem, ve uygulama politikasını kuramsal alanda birbirinden ayırmak çok zordur, bana göre bunları ayırmak için, hele böyle bir makalede, çaba göstermek gereksizdir. Onları iç içe sıralayıp, sunmakta bir sakınca görmüyorum.

¹⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 405

¹⁶ C. Akçakayahoğlu, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Konferans Brosürü, Atatürkçülüğün Öğreti Yönü Bölümü, 1975, s. 7-8.

¹⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 401.

Fikir ile hareketin birlikte yürütülmesi yöntem ve ilkesine neden gereksinme duyulduğunu biraz açıklamak uygun olur.

İslahat çağından beri, Türk toplumunun daha uygar düzeylere ulaştırılması ve kalkındırılması için yeterli fikrî hazırlıklar, çalışmalar yapılmış değildir. Atatürk'e gelinceye kadar, ıslahat veya inkılâp öğretisi olarak esaslı, nitelikli yapıtlar, düşünceler oluşturulmamıştı. Türk gerçeğine, Millî Mücadele gerçeğine uygun kurallar, kuramlar elde bulunmadığı ve hızlı atılım ilkesi gecikmeyi kabul etmediği için, fikir ve hareketin birlikte uygulanmasında kesin zorunluk vardı.

Hattâ, Mustafa Kemal, ilk hareketlerine, fikirleri beklemeden ve onları sunmadan önce, ancak kendi vicdanında ve kafasında saklı tutarak başlamış, sonraları gerekli gördükçe de aynı yöntemi uygulamıştı. Bu hususu onun şu anlatımında açıkça görmekteyiz:

“Programımız, itiraz edenlerin gördükleri ve bildikleri biçimde bir kitap değildi. Fakat esaslı ve ameliydi. Biz de, uygulanamaz fikirleri, kuramsal birtakım ayrıntıları yaldızlayarak bir kitap yazabilirdik. Öyle yapmadık. Milletın maddî ve manevî yenilik ve gelişmeleri yolunda iş ve eylemlerle, söz ve kuramlara ön almayı yeğ gördük.”¹⁸

Yukarıda belirttiğimiz pek çok yönleri bu paragrafta görmekte ve bulmaktayız. Diyebilirim ki, inkılâp yöntemi bu özel kuralın içindedir.

Şimdi, ister yöntem veya ilke, ister uygulama politikası sayalım; bazı görüş ve düşüncelere daha değineceğim.

Atatürk'e göre “ekonomik kalkınma Türkiye'nin özgür, bağımsız, daima daha güçlü, daima refahlı Türkiye ülküsünün belkemiğidir.”¹⁹ Ve onun uygulamaları da, daha çok bu yöndeydi.

20 Eylül 1924'te Samsun Belediyesi'nde yaptığı konuşmadaki şu sözler de, konumuzu yakından ilgilendirmektedir:

“Partinin esas ilkesi, ülke ve milletin gerçek esenlik ve mutluluğunu sağlamaya çalışmaktır. Amaca ulaştıran yol bence budur ve bellidir. O da cumhuriyeti pekiştirme ve sağlamlaştırma ile bir-

¹⁸ Gazi M. Kemal, Nutuk, Kültür Bakanlığının Cumhuriyetin XV. Yıldönümü Armağanı, 1938, s. 515-516

¹⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, 1959, s. 398.

likte fikrî ve sosyal inkılâpta ve uygarlık, yenilik yolunda, milletin azimli ve başarılı yürümesini sağlamaya öncülük, kılavuzluk etmektedir.²⁰

Atatürk "Hayatta en hakikî mürşit ilimdir" sözünü kullandığı konuşmayı 22 Eylül 1924'te Samsun öğretmenlerine yaparken, yol gösteren şu düşüncelerini açıklamıştı:

"Dünyada her şey için, hayat için, başarı için en gerçek mürşit bilimdir, fendir. Bilim ve fennin dışında yol gösterici aramak aymazlıktır, sapkınlıktır. Yalnız, bilim ve fennin yaşadığımız her dakikadaki evrelerinin gelişmesini anlamak, gelişmelerini zamanla izlemek şarttır. Bin, iki bin; binlerce yıl önceki bilim ve teknik dilinin çizdiği düsturları şu kadar bin yıl sonra bugün olduğu gibi uygulamaya kalkışmak elbette bilim ve tekniğin içinde bulunmak değildir."

Atatürk, kültür (Kemalist anlamda kültür) ve ekonomiyi her türlü siyasete yön veren esaslar, öğeler sayardı.²¹

Uygulanmış Diğer Yöntemler :

Yöntem veya ilke ya da uygulama politikası sayılabilecek bazı örnekler sunmuş bulunuyorum. Ölümsüz önderimizin düşünüyü ve eserlerinde yüzlerce örnek vardır, hepsinin burada sıralanması olanaksızdır ve aslında, belirttiklerimiz, konumuz için yeterli olsa gerektir.

Şimdi, Büyük Söylev'de yer alan diğer yöntem veya ilkelere değineceğim. O, asıl mesleğinden aldığı bilgi ve edindiği deneylerle, gerekli sırları iyi saklamayı, uygulamaları, zamanı geldikçe yapmayı ilke kabul etmişti. İnkılâp hareketlerinde de bu ilkeye bağlı kaldığını Söylev'in ilgili bölümündeki şu ifadede görüyoruz:

"Uygulamayı birtakım evrelere ayırmak ve olgulardan, olaylardan yararlanarak, milletin duygu ve düşüncelerini hazırlamak ve aşama aşama yürüyerek hedefe ulaşmaya çalışmak gerekiyordu. Nitekim öyle olmuştur. Ancak, dokuz yıllık işlerimiz ve eylemlerimiz bir mantık dizisiyle düşünülürse, ilk günden bugüne kadar izlediğimiz genel doğrultunun, ilk kararın çizdiği hattan ve yöneldiği hedeften asla kaymamış olduğu kendiliğinden ortaya çıkar."

²⁰ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, 1959, s. 193.

²¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, 1959, s. 194, 285.

“Geleceğin ihtimalleri üzerine fazla açıklama, giriştiğimiz gerçek ve maddî mücadeleye bir hayal niteliği verebilirdi. Başarı için uygulanır ve güvenilir yol, her evreyi vakti geldikçe uygulamaktı.”

O, bu görüş ve düşüncelerini özetlemek için: “Bu son sözlerimi özetlemek gerekirse diyebilirim ki, ben, milletin vicdanında ve geleceğinde sezindiğim büyük gelişme yeteneğini, bir millî sır gibi vicdanımda taşıyarak, gide gide bütün toplumumuza uygulattırmak zorundayım.”²²

Söylev’in sonlarında yer alan şu ifadeyi de konumuzla ilgili buluyorum: “Biz her vasıttan, yalnız ve ancak, bir görüşle yararlanıyoruz. O görüş şudur: Türk milletini, uygar evrende lâıyk olduğu yere yükseltmek ve Türkiye Cumhuriyeti’ni sarsılmaz temelleri üzerinde, her gün, daha çok pekiştirmek ve bunun için de, zorbalık fikrini öldürmek...”

Burada, Atatürk’ün kullandığı her vasıtanın amaç ve hedefi belirtilmekle, yöntem öğelerinden biri daha açıklanmış oluyor. Zorbalığın reddedilmesi, yöntemin önemli bir ilkesi sayılıyor.

Yine bir yöntem veya ilkeyi şu sözlerle anımsayabiliriz:

“Politika âleminde birçok oyunlar görülür. Fakat, kutsal bir ülkenin sonucu olan cumhuriyet yönetimine, çağcıl harekete karşı cahillik ve bağnazlık ve her çeşit düşmanlık ayağa kalktığı zaman, özellikle ilerici ve cumhuriyetçi olanların yeri, gerçek ilerici ve cumhuriyetçi olanların yanındır; yoksa gericilerin umut ve çalışma kaynağı olan diziler değil.”²³

Demek ki, ilerici ve cumhuriyetçi olanlar hiçbir şekil ve amaçla gericiye ödün vermeyecek, cumhuriyet ve ilerleme düşmanlarının dizileri arasına girmeden, inkılâp yolundaki çabalarını sürdürecektir.

Atatürk’e göre, yapılan inkılâba inanmak istemiyen, inkılâp hareketlerini benimsemiyen kimseleri inandırmaya çalışmak gereksizdir.

Mustafa Kemal’in bu yoldaki görüş ve düşüncelerini şu ifadede açıkça görüyoruz: “Bir ülkede, bir toplumda, bir inkılâp yapıldığı

²² Nutuk, s. 11, 12.

²³ a.g.e., s. 642.

zaman elbette onun sebepleri vardır. Ancak o inkılâbı yapanlar, inanmak istemiyen inatçı düşmanlarını inandırmak zorunda mıdır? Cumhuriyetin elbette yanında ve karşısında olanlar vardı; ondan yana olanlar ne için ve ne gibi kanılara ve düşüncelere dayanarak cumhuriyet ilân ettiğini, karşı çıkanlara açıklamak ve kanılarında ve eylemlerinde isabet olduğunu kanıtlamak isteseler de, onların, isteyerek direnişlerinin giderilebileceği kabul olunur mu? Doğaldır ki, cumhuriyetten yana olanlar erkli iseler ülkülerini herhangi bir biçimde ihtilâle, inkılâbla veya geçerli biçimlerden geçirerek uygarlar; bu ülkü inkılâpçıların görevidir. Buna karşı çıkışlar, yaygaralar ve gerici girişimler de, aleyhte olanların durmayacakları hareketlerdir.”²⁴

İnkılâbın Tanımlanması :

Bu başlık altında Atatürk’ün tanımlamasına yer vereceğim. Elbette çeşitli öğreti ve akımların kendilerine özgü tanımlamaları vardır.

Şimdi, Sayın Profesör İnan’ın bir eserinden alarak, önderimizin ifadelerine değineceğiz:

“İnsanların yaşamına, etkinliğine egemen olan güç, yaratıcılık (ibda) ve icat yeteneğidir. Akıl ve mantığın çözemeyeceği sorun yoktur”.

İnkılâp :

“Türk milletini son yüzyıllarda geri bırakmış olan kurumları yıkarak, yerlerine, milletin en yüksek uygarlık gereklerine uygun olarak ilerlemesini sağlayacak yeni kurumları koymuş olmaktadır” diyen Atatürk, şu görüşlerini de eklemektedir :

“Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi sistemiyle devlet şekli demektir. Biz cumhuriyeti kurduk, o on yaşını doldururken demokrasinin bütün gereklerini sırası geldikçe uygulamalıdır.”

“İnkılâp, milleti ve sosyal çevreyi hazırlayarak yapılır. İnkılâp hareketlerinde dikkat edilecek nokta, insan topluluklarının dileklerini, düşüncelerini anladıktan sonra, onlara yenilikleri kabul ettirebilmektir. İnkılâbı tamamlamak lazımdır.”

²⁴ a.g.e., s. 594.

“Tarihi yaşadığımız gibi yazdık, fakat geleceği cumhuriyete inananlarla, onu koruyanlara ve yaşatacaklara emanet etmek gerektir.”

“Gençliği yetiştiriniz. Onlara bilim ve anlayışın olumlu düşüncelerini veriniz. Hür düşünceler uygulandığı vakit Türk milleti yükselecektir.”

“Hayat bir ilerleme ve dinamizm kaynağıdır, insan ona kendini uydurmak zorundadır.”

“Yeni, sürekli olarak yeni şeylerden ve insanların uygarlık yolunda ilerlemelerinden söz edelim; bu bize gelecek için hız ve güç verecektir.”²⁵

Bu ifadelerde inkılâbın ve yöntemin bazı öğeleri görülmektedir. Ayrıca, şu sözlerle de, konumuza katkıda bulunmuş olacağız. Ona göre “10 Temmuz inkılâbı zorba bir hükümdar ile millet arasında, en nihayet, kayıtlar ve şartlarla denge arayan bir anlayışı elde etmeye yönelikti. Halbuki son inkılâp meşrutiyet usulünü bile hürriyet ve milletin bağımsızlığı için yeter göremez. Kayıtsız, şartsız egemenliği milletin elinde ve üzerinde tutan köklü bir ilkeye dayanır. Bu ilkenin uygulama şekli hiçbir vakit eski şekillerle karşılaştırma kabul edemez.”²⁶

Konumuzu ilgilendiren öğeleri yeterince bulup çıkarmak, daha bazı örneklerle kolaylaşacaktır. Bu arada “gerici düşünceler güdenler belli bir sınıfa dayanacaklarını sanıyorlar; bu kesinlikle bir kuruntudur, zandır. İlerleme yolumuzun üstüne dikilmek isteyenleri ezip geçeceğiz. Yenilik yolunda duracak değiliz. Dünya müthiş bir akımla ilerliyor. Biz bu ahengin dışında kalabilir miyiz?”²⁷

Mustafa Kemal, eğitim öğretim konularında da düşünce ve yöntemlerini açıklamış, yaşamı boyunca uygulamaya çalışmıştı. Bu bakımdan, şu ifadelerini anımsamadan geçemeyiz:

“Dünya uygarlık ailesi içinde şerefli bir yere sahip olmak isteyen Türk milleti, evlâtlarına vereceği terbiyeyi mektep ve medrese adında birbirinden büsbütün başka iki tür kuruluşa bölmeye hâlâ katlanabilir miydi?”

²⁵ Prof. Afet İnan, Atatürk'ten Yazdıklarım, 1971, s. 35-37

²⁶ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. III, 1961, s. 53.

²⁷ Atatürk Diyor ki, Varlık Yayını, 1954, s. 42.

“Terbiye ve öğretimi birleştirmedikçe aynı düşüncede, aynı anlayışta bireylerden kurulu bir millet yapmaya olanak aramak, boş ve saçma işlerle uğraşmak olmaz mıydı?”

“Uygarlığın güçlü ve yüce ışığı karşısında ortaçağlık anlayışlarla ve ilkel inançlarla yürümeye çalışan milletler yok olmaya veya hiç değilse tutsak ve aşağılık olmaya mahkûmdurlar.”

Atatürk, amaca ulaşmanın okul sayesinde olacağına inanıyordu ve demişti ki:

“Milletimizin siyasî, toplumsal yaşamında, milletimizin düşünsel terbiyesinde de kılavuzumuz bilim ve teknik olacaktır. Okul sayesinde, okulun vereceği bilim ve teknik sayesinde, Türk milleti, Türk sanatı, Türk iktisadı, Türk şiir ve edebiyatı bütün güzellikleriyle gelişir.”²⁸

Kentleşme ve Okullaşma :

Kentleşme ve okullaşma, Atatürk inkılâbının en önemli hareketlerindenidir. 700.000 km²'den fazla yüzölçümü, yetmiş kadar ili, 40000 kadar köyü olan geri kalmış yoksul bir ülkenin kalkındırılması, elbette kendi gerçeğine uygun yöntemlere muhtaçtır. Önce, bu inşaatın şantiyesi kurulacaktı. Onlar, kentler ve okullardır. Her işi insan yapacağına göre, bu büyük şantiyenin her çeşit öğesini yetiştirmek ve hazırlamak gerekir. O zaman aşağı yukarı sıfırdan başlanacaktır. İktisadî, malî durumu çok kötü olan devlet, bulabildiği olanakları öncelik sırasına, önem sırasına göre kullanmak zorundadır. Mevcut paraları, araç ve gereçleri bütün yurt düzetine yayıp dağıtmak, ulusal güç ve olanakları saçıp savurarak hiçbir iş yapmamak demektir. O halde bir dengenin (ağırlık noktası) oluşturulması, gelecekteki genel kalkınma için gereksinme görülen insanları, malzemeleri hazırlamak ve ortamı sağlamak ancak, kentleşmek ve okullaştırmakla mümkündür.

Bütün ülkede yaygın kalkınma, geleceğin, uzun zamanların işidir. Önce kadroyu yaratmak, şantiyeyi harekete geçirmek için, tekrar edeyim ki, kentleşmek, okullaşmak şarttı. Öyle yapılmış, bu öğelerin yetiştirdiği insanlar, hazırladığı olanaklar, giderek, kalkınmanın ülkeye yaygın hâle gelmesini sağlamıştır. Aslında ne köy ihmal edilmiş, görmezlikten gelinmişti; ne de şu veya bu bölge hiç

²⁸ a.g.e., s. 82.

sayılmış ve ne de bazıları ayrıcalıklı tutulmuştu. Bu yöntem, ülke gerçeklerinin zorunlu kıldığı bir tutum, bir yol olmuştu.

Zamanla, hele şimdilerde kalkınma yaygınlaşmış ve genelleşmişse, bu, Atatürk inkılâbının özgür yöntemiyle başarılmıştır. Başarılar olmuşsa ve olacaksa, hepsi Atatürk'ün ve oluşturduğu düzenin bir sonucudur.

Önemli bir noktayı vurgulamak istiyorum. Atatürk inkılâbını temsil eden Türkiye Cumhuriyeti uzun yıllar kendi yağıyla kavrulmak durumunda ve zorundaydı. Özellikle 1938'e kadar, dünyada işbirliği, karşılıklı yardım ve dayanışma fikri yoktu. Mustafa Kemal, bu düşüncelerini bütün insanlığa açıklayarak, işbirliği çağrısında bulunmuştu.

Onun ölümünden çok sonra ortaya çıkan uluslararası yardım ve dayanışma düşüncesi ile örgütleri, Türkiye'ye de geniş olanaklar sağlamıştı. Bunlardan yararlanarak kalkınmaya hız verenler, kendilerini överken, Atatürk ve arkadaşlarını ağır şekilde eleştirmek, her şeyi inkâr etmek, hiçbir şey yapmadıklarını söylemek haksızlığında da bulundular. Bu sözlerimle, Atatürk inkılâp ve düzeninin başarısız olmadığını, hedeflerine yeterince kavuşamamış bulunmasının yalnız ve yalnız koşullardan ileri geldiğini anlatmak istiyorum. Zaten, o, bu durumu iyi bildiği için "Cumhuriyeti biz kurduk, onu yaşatacak ve yükseltecek sizsiniz" dememiş miydi?

Bugüne kadar, inkılâpta yöntem konusunu işleyen konuşma ve yazılara pek rastlamadım. Yalnız, Sayın Ord. Prof. Karal'ın "Atatürk'ten Düşünceler" adındaki eserinde "Türk İnkılâbında Güdülen Usul" başlığı altında bir konuya değinilmiştir. Kendilerinin, Mustafa Kemal'den aktardıkları aşağıdaki paragrafı anımsatmak istiyorum:

"Fransız İhtilâli bütün evrene hürriyet fikrini vermişti. Ve bu fikrin, halen asıl kaynağı bulunmaktadır. Fakat o tarihten beri insanlık ilerlemiştir. Türk demokrasisi, Fransız İhtilâli'nin açtığı yolu izlemiştir; lâkin kendisine özgü belirgin niteliğiyle gelişmiştir. Zira, her millet inkılâbını, toplumsal çevresinin baskıları ve ihtiyacına bağlı olan hal ve durumuna ve bu ihtilâl ve inkılâbın olduğu zamana göre yapar."²⁹ Bu ifadelerinde Atatürk, yaptığı inkılâbın Fransa'dan esinlendiğini ve yönteminin ise özgün olduğunu, Türk ve Millî Mücadele gerçeklerinden kaynaklandığını anlatmaktadır.

²⁹ Ord. Prof. Enver Ziya Karal, Atatürk'ten Düşünceler, 1956, s. 44.

İnkılabın Özelliği ve Sonuçları :

Şimdi, bazı konuşma ve yazılarımda evvelce sunduğum kimi düşüncelerimi tekrarlayacağım: Haddim olmayarak, böyle hareketi gerekli buluyorum. Hoşgörünüz!

Atatürk inkılabı birdir ve bir bütündür. Bu inkılâp 19 Mayıs 1919'da başlamış olan Atatürk hareketiyle gerçekleşmiştir. Bu inkılâp Mustafa Kemal'in yönettiği Anadolu ihtilâlinin hedef ve amacı, Büyük Zafer'in sonucudur. Millî Mücadele'yi diğer inkılâp hareketlerinden ayrı düşünmek ve ayırmak olanaksızdır. Bu iki hareketin bütünlüşmesiyle bir inkılâp gerçeği ortaya çıkmıştır. Bu bütünlük içinde inkılâp hareketleri, diğer bir deyişle, reformlar yer almaktadır.

Teokratik ve otokrat bir saltanat idaresinin devrilerek ulusal bağımsızlık ve egemenliğe dayanan "Laik, millî, demokratik ve elbette çağdaşlaşma yolunda bir devlet kurulması" Atatürk inkılâbının esasıdır. Bu ana hedefe uygun gelişme ve değişmeler inkılâp bütünlüğü içinde ve onu tamamlayıcı reformlar, atılımlardır.

Cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve laiklik gibi Atatürk ilkeleri arasında yer alan inkılâpçılık, Atatürk inkılâbını korumayı ve "çağın, ülkenin gerçeklerine; değişim ve ihtiyaçlarına uygun ve onları karşılayacak reformların" yerinde ve zamanında yapılmasını ifade eder. Türkiye Cumhuriyeti'nin temsil ettiği Atatürk düzenini yıkıp, başka bir düzen getirmek, inkılâp felsefesine uygun değildir ve kabul edilemez.

Atatürk Düzeni :

Atatürk, Türk milletini kalkındıracak ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaştıracak olanları sağlayacak yetenekte bir düzen kurmuş, onun geliştirilme ve yükselmesini, çok sevdiği milletiyle, onun fikir ve iş kaynakları olan yasal topluluklara emanet etmiştir.

Atatürk düzeni, ülkemizin o günkü koşulları, toplumsal ortam ve olanakları ölçüsünde kurulmuş, gelişmeye açık bir varlık olarak, aynı zamanda bu özü taşıyarak, sonraki koşullara devredilmiştir. Bu düzen şöyle tanımlanabilir:

"Millî egemenlik ve bağımsızlığa dayalı ve aynı zamanda barışçı ve insancıl; milliyetçi, laik, halkçı, demokratik -parlamentar sis-

³⁰ Cihat Akçakayalıoğlu, Atatürkçülük ve Atatürk Devrimi, T. Tarih Kurumu Atatürk Konferansları, 1973-1974, 1977.

temi benimsemiş; iktisadî hayatını planlı karma ekonomi olarak düzenlemiş; Kemalist özde inkılâpçı; bütün dünya uluslarıyla her alanda işbirliğine açık, her türlü diktayı reddeden haklar, hürriyetler, eşitlikler ve kalkınma düzeni”dir.

Bu haklar, özgürlükler ve kalkınma düzeni içinde, anlam, kavram ve amaç hâlinde millet-halk-devlet bütünlüğü gereği olarak toplumun, devlet ve bireylerin birbirlerine karşı görevleri ve yükümlülükleri vardır. Bu hususun dengeli gerçekleşmesi, ayrıcalık ve üstünlükleri gidermesi; bireyin, toplumunun ve sonuç olarak tüm millet ve devletin mutlu, güçlü ve saygın olmasını sağlar.

Atatürk’e göre “birey-toplum-halk-millet ve devlet” beşlisi, insanlığın mutluluğunun da temelidir. Mutlu millet, mutlu insanlık ülkesü, denilebilir ki, ilk defa Atatürk tarafından oluşturulmuş ve dünya çapında harekete getirilmiştir.³⁰

Atatürk inkılâbının kuramsal özü ve uygulama yöntemi, buraya kadar bir kısmını açıkladığımız öğelere bağlı olarak, yine belirttiğimiz amaç ve hedeflere ulaştırıcı nitelik ve yetenekte olmalıydı ve öyle oldu.

Son olarak bir yönü daha açıklamalıyım, Atatürk inkılâbının esası pratiklidir. Uygulama yeteneğinin bulunmasıdır. Herhangi bir şeyde uygulama yeteneği yoksa, o, Atatürk’ün ne fikirlerine, ne eylemlerine, ne kişiliğine ve ne de yönetimine uygundur.

Sonuç :

Olanak ölçüsünde birlikte anımsadığımız konulardan bir sonuç, bir özet çıkarabiliriz. Bu, Atatürk inkılâbında yöntemi şu öğelere, ilkelere ayırmak olacaktır:

1 — İlk hedef, inkılâbın birinci evresi olan dünkü gibi bugünkü Kurtuluş Savaşı’nı kazanmaktır. Bunun için, sebep ne olursa olsun, milleti, zümreleri ve bireyleri birbirinin karşısına geçirmekten kaçınmak, bu gibi halleri önlemeye çalışmak; ulusal gücü, her bakımdan bir bütün olarak millî mücadeleye katmak lâzımdır. Amaca erişmek, toplumun çeşitli kesimlerinden en büyük ölçüde yararlanmaya bağlıdır. (Kurtuluş, çağ gerisinde kalmaktan kurtuluştur, aynı zamanda).

2 — Ortamı, halkı olanak ölçüsünde hazırlamak, bu amaçla medeniyetçi ve milliyetçi ilkelere dayanan yöntem kullanmak. İnkı-

lâp hareketleri için senatoya başvurmak söz konusu değildir. Milletin ihtiyaçlarına ve dileklerine uygun atılımlar yapılacaktır.

3 — Batılı zihniyet ve yöntemi benimsemek. Uygarlığın gereği olarak tam bağımsızlık, tam ulusal egemenlik ve demokratik özgürlüklere ve haklara bağlı kalmak.

4 — Hızlı ve yoğun atılımlar, reformlar.

5 — Fikir ve hareketi birlikte yürütmek; gerekirse harekette önalınak.

6 — Her inkılâp hareketini yeri ve zamanı gelince gerçekleştirmek. Bunun için olanak varsa planlamak, yoksa olay ve olgulardan yararlanarak oluşturmaya çalışmak. Ancak, gerçekleştirilecek hareketleri, atılımları, reformları önceden saptamak.

7 — Atatürk'ün inkılâp felsefesi, evrimi de içerir, bu nedenle inkılâp bütünlüğü içinde, uzun vâdeli gelişmelere yer vermek.

8 — İnkılâp, önceki ıslahat döneminde yapılan geçici veya yetersiz ıslahat hareketleri gibi değil, köklü, yaygın ve akılcı olacaktır.

9 — İnkılâp, taklitçi değil, özgün olacaktır.

10 — İnkılâp felsefesi, hayattan ve tarihten çıkarılmıştır ve böyle sürüp gidecektir. Bunun için yol gösterici "bilim, fen, akıl ve mantuktur". Dogmalara, çarpık ve çağdışı gelenek ve göreneklere bağlı kalınmayacaktır.

11 — Gerçekçilik ana ilkedir. Gerçekçilikle ülkücülük bağdaştırılacaktır.

12 — Muhaliflerle anlaşabilmek için bile olsa, inkılâp felsefesi ve hareketlerinde ödünün yeri yoktur. Şu kadar ki, bu inkılâp, Kemalist özde inkılâp olacaktır.

13 — Hiçbir sebep ve etken, Atatürkçülerin, aşırı akımların ve onların temsilcilerinin yanında olmasına neden sayılamaz. Atatürkçü, fikirde ve harekette Atatürkçülerin yanında, onların dizileri arasında bulunacaktır. Bununla birlikte, ödün vermeden anlaşmak, bağdaşmaya çalışmak gerekir. Düşmanca düşünce ve hareketler ise yasaktır. Ancak, dıştan yönetilmiş her çeşit düşmanlıklara karşı, gerekli önlemler yasalara bağlı kalınarak alınmalıdır.

14 — Olanak ölçüsünde, inkılâp hareketleri, türeli bir planla ve en akılcı bir biçimde yürütülmelidir.

15 — Aşırı sağın ve solun sınırlarına geçmeden altyapı reformlarına kesinlikle yer verilmelidir. İktisat, inkılâp bakımından en önemli konudur, kesimdir. Yine, burada Kemalist özden kaymamak gerekir.

16 — İnkılâplar, öncülük ve kılavuzluk yapmalıdırlar.

17 — Devlette ve toplumda her hareket ve tedbir, cumhuriyeti yüceltmek, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak amacına bağlı olmalıdır. Bunun dışında antidemokratik kuramlar, eylemler, hele zorbalık, Atatürk inkılâbının felsefesine uygun değildir.

18 — İnkılâbın kapsamına, fikirler, görüşler ve hareketler bir bütün olarak alınmalı, yâni bu öğelerin hepsi inkılâbın potasında yoğurulmalıdır.

19 — İnkılâp hareketlerinin uygulanması sırasında ve gerektiğinde ırk, din ve mezhep sorunları ortaya çıkarsa, Türk milleti bölünmez bir bütün olarak düşünülecek, her türlü bölücülüğe karşı kullanılacaktır.

Türk milliyetçiliği, kültür ve ülkü milliyetçiliği, ileri milliyetçilik olarak benimsenecektir. Milletın yücelmesine, mutluluğuna çalışan, gereğinde ülke uğruna canını vermeye hazır olan her vatandaş Türktür, Türk milliyetçisidir.

Bu maddeler çoğaltılabilir veya azaltılabilir. Hattâ bazılarını aynı madde içine alma olanağı da bulunabilir; fakat ihmal edilemez özde oldukları unutulmamalıdır.

Atatürk'ün Bir Dileği:

Atatürk, okullaşma yöntemine uygun biçimde, Türk başöğretmeni olarak her alanda milleti aydınlatmaya çalışmış, düşüncelerini, görüşlerini, ilkelerini bir politikacı sıfatıyla değil, öğretici göreviyle sunmuş ve yaymaya çalışmıştı. Gerek inkılâp hareketlerinde gerekse okuma-yazma alanında böyle çalışmış, milletinin karşısına böyle çıkmıştır.

Sırası gelmişken, onun pek önemli bir dileğine, isteğine yeniden değinmek istiyorum. 1 Kasım 1937'de Meclis'i açış konuşmasında şunları söylemişti:

“Büyük davamız, en uygar ve refahlı millet olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde de temelli bir inkılap yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik ülküsüdür. Bu ülküyü en kısa zamanda başarmak için, fikir ve hareketi birlikte yürütmek zorundayız. Bu girişimde başarı, ancak, türeli bir planla ve en akılcı bir biçimde çalışmakla mümkün olabilir”.

Bu sebeple, okuma yazma bilmeyen bir tek vatandaş bırakmamak, ülkenin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek: “Ülke davalarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, kuşaktan kuşağa yaşatacak birey ve kurumları yaratmak” işte bu önemli ilkeleri, hedefleri en kısa zamanda sağlamak, Kültür Bakanlığı’nın (Millî Eğitim Bakanlığı’nın o zamanki adı) üzerine aldığı büyük ve ağır zorunluklardır.

İşaret ettiğim ilkeleri Türk gençliğinin kafasında ve Türk milletinin bilincinde daima canlı bir halde tutmak, üniversitelerimize ve yüksekokullarımıza düşen başlıca görevdir.³¹

Takdir edersiniz ki, bu görüş ve düşünceler, en çok vurgulanması gereken yönlerdir. Ne kadar söylesek azdır, ta ki gerçekleşinceye ve sürdürüleceği inancı verinceye kadar.

Bu yazımı, Atatürk’ün şu öğüdüne yanıt vererek bitireceğim: Türk, Öğün, Çalış, Güven!

Atatürk “Tarihimizle, Türklüğümüzle, milletimizle, yurdumuzla, atalarımızla, ordumuzla, gençliğimizle, seninle ve eserlerinle, gerçek büyüklerimizle, bizim ve bizden olan her şeyimizle övüneceğiz.

Atatürk, bu övünçlerimize hak kazanmak ve senin yolunu izleyerek çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak ve onun üstüne çıkmak için durmadan, yılmadan, dönmeden çalışacağız.

Atatürk, övündüğümüz bütün millî varlıklara, Atatürkçülüğün milletimizi daha mutlu, daha yüce kılacağına ve her çeşit çaba ve başarılar için kendimize güveneceğiz.”

Ne mutlu Türküm diyene! Ne mutlu Atatürkçüyüm diyene!

³¹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, c. I, 1961, s. 401.